

Korte reflectie op Wim Burggraaf en Mieke Klaver, *Culturele praktijken. Schoonheid en betekenis achter de voordeur*.

Evert Bisschop Boele, 7 november 2019

Deze reflectie is gebruikt als basis voor deelname aan een paneldiscussie bij gelegenheid van de aanbidding van het eerste exemplaar van het boek op 7 november 2019 te Den Haag.

Ik ben heel blij met dit boek. Cultuurbeleid heeft anno 2019 een legitimatieprobleem, en daarom is het hoog nodig dat cultuurbeleid 'gereframed' wordt, zoals de auteurs stellen. Het benoemen van het huidige cultuurbeleid als onderdeel van een neo-liberaal 'artistiek-industrieel complex' zet de discussie terecht op scherp. Het is overigens nog wel een vraag of die reframing moet leiden tot een cultuurbeleid waarvan meer mensen in Nederland evenredig profiteren dan nu, zoals het boek stelt. Ik vind dat daar wel goede gronden voor zijn, maar dat heeft ook te maken met mijn persoonlijke ideeën over samenleving, politiek en beleid. Een overheid mag ook andere keuzes maken – beleid ten behoeve van een beperkte groep voeren, bijvoorbeeld – mits ze dat goed kan uitleggen. Dit boek biedt veel voer tot nadenken over cultuurbeleid.

Willen we cultuurbeleid reframen, dan zullen we zicht moeten krijgen op cultuur in het leven van alledag. Beleid is immers alleen zinvol als het in verbinding staat met de wereld om de beleidsmakers en de beslissers heen. Veel onderzoek naar cultuur gaat echter uit van te smalle premisses. In het vele monitoronderzoek dat wordt uitgevoerd bijvoorbeeld wordt dikwijls het bestaande frame als uitgangspunt genomen, en conclusies uit dergelijk onderzoek bevestigen eerder dominante frames dan dat ze leiden tot reframing. Het bestel is daarmee inherent conservatief, en tegen de tijd dat een bestel aan verandering toe is – en dat is het, getuige het maatschappelijk debat – moet er dus echt moeite gedaan worden om tot reframing te komen.

Wil onderzoek bijdragen aan reframing – en waarom doe je anders onderzoek? – dan is de methode van onderzoek dus relevant. Het pleidooi voor meer kwalitatief onderzoek naar alledaagse cultuurparticipatie aan het eind van het boek is dan ook terecht. Daarmee raken we overigens ook een probleem, waarvan dit boek een illustratie is: dergelijk onderzoek is tijdsintensief en daardoor duur. Het resultaat van dergelijk onderzoek is dat we 'veel van weinig' weten, en we voor generalisatie dus ook nog eens veel van dat soort – dure - onderzoek nodig hebben. Pas dan weten we 'veel van veel'. Terugvallen op louter kwantitatief onderzoek (survey-onderzoek bijvoorbeeld) of op haastig uitgevoerd interviewonderzoek (dat voor kwalitatief doorgaat maar doorgaans te weinig kwaliteit heeft) leidt tot 'weinig weten over veel' en is geen alternatief.

Mij is gevraagd in de paneldiscussie specifiek te kijken naar de 'kwestie cultuurbeleid'. Het boek stelt dat cultuurbeleid in essentie een poging is om beleid te voeren op de behoefte van mensen aan schoonheid en betekenis, maar dat ons cultuurbeleid te veel uitgaat van de 19^e eeuwse vormen van denken over de manier waarop die schoonheid en betekenis vorm krijgen: in museum- en theaterbezoek. Ik deel die analyse, maar twijfel over de gekozen begrippen schoonheid en betekenis. Aan de ene kant zijn ze slim gekozen, juist omdat ze (impliciet) centraal staan in ons huidige cultuurbeleid. De vraag van het onderzoek is dan: op welke manieren ervaren mensen in hun dagelijks leven schoonheid en betekenis, naast museum- en theaterbezoek.

Daar kan cultuurbeleid van leren, en het boek biedt ons daar zicht op, waarbij ik de belangrijke rol van muziek opvallend vindt. Maar dat is wellicht een kwestie van woordgebruik: als we niet meer uitgaan van

de traditionele disciplines in de kunsten maar die herformuleren als ‘het muzikale’, ‘het beeldende’, ‘het dansante’, ‘het theatrale’, ‘het verhalende’ et cetera, dan zullen categorieën als ‘het beeldende’ en ‘het verhalende’ toch blijken goed gevuld te zijn. In de analyse van de data is dat wellicht een vervolgstap die nog genomen kan worden. In Grounded Theory termen: een verdere interpretatieve stap in de fase van het gefocust coderen zonder daarbij te vanzelfsprekend uit te gaan van de standaardindelingen uit huidig beleid was wellicht mogelijk geweest.

Maar tegelijkertijd aarzel ik dus over de begrippen ‘schoonheid’ en ‘betekenis’. In mijn denken spelen ze op dit moment een iets andere rol dan in het boek. Ik vind betekenis een neutrale en buitengewoon basale term die verwijst naar een fundamentele, fenomenologische vorm van ‘kennen’ die voorwaardelijk is voor ons in-de-wereld-zijn, en berust op de dialoog tussen het (gesocialiseerde, ‘idioculturele’) individu en de affordanties van haar omgeving. Betekenis is daarmee overal te vinden, niet alleen in kunst of in die vormen van cultuur die onderdeel zijn van cultuurbeleid. Wat in het boek betekenis heet, is voor mij meer ‘waarde’ – en dan ook nog waarde in de zin van ‘positieve waarde’, waarmee onmiddellijk vragen rijzen over wie dan bepaalt wanneer waarde positief is. In essentie: alle menselijk gedrag is betekenisvol per definitie, en racisme is voor de racist waardevol – maar is het daarmee ook onderwerp van overheidsstimulering door cultuurbeleid?

De term ‘schoonheid’ is slim gekozen omdat in cultuurbeleid impliciet nog steeds wordt uitgegaan van schoonheid. Tegelijkertijd is er veel kunst die niet de schoonheid dient, maar bijvoorbeeld de confrontatie en daarom bewust niet ‘schoon’ is (maar wel betekenis- en waardevol). Hoe gaan we daar mee om? En anderzijds: er zijn veel schoonheidservaringen die – en dat maakt dit boek ook duidelijk – zich afspelen in bijvoorbeeld de beleving van natuur of religie. Willen we de notie cultuur zo oprekken dat die ook natuurbeleving en religie omvat? Of is er wat voor te zeggen om ons toch te richten op bijvoorbeeld dat deel van het menselijk bestaan dat zich richt op het esthetische als ‘zweckfreie Sinnlichkeit’ (Reckwitz, 2012, 23)?

Ik denk dat dat handig is. En voor mij biedt op dit moment combinatie met het idee van ‘resonantie’ (Rosa, 2016) de kans op een mooie basis – een alternatief frame – voor het denken over cultuurbeleid. Rosa beweert dat de resonantie-ervaring – de existentiële ervaring in verbinding met de wereld te staan – een ervaring is die weliswaar fundamenteel is voor het menselijk bestaan, maar tegelijkertijd maar af en toe gerealiseerd wordt in het dagelijks leven. Hij noemt de velden religie, natuur, geschiedenis en kunst als velden waarin moderne samenlevingen resonantie-ervaringen vormgeven. Zijn theorie is niet neutraal, maar expliciet maatschappijkritisch; het normatieve moment, dat dikwijls impliciet blijft in cultuurbeleid, treedt daarmee op de voorgrond, en dat is goed voor het debat. Is cultuurbeleid beleid dat zich richt op het bevorderen van resonantie-ervaringen in het esthetische domein – dwars tegen de neo-liberale ‘Zeitgeist’ in?

Het is de verdienste van het boek dat het niet alleen beschrijft wat de mensen in Mariahoeve zoal beweegt in hun alledaagse culturele leven – en dat is écht een verdienste – maar dat het ook leidt tot diepgaande reflectie over kunst, cultuur en beleid. Daarbij laten de onderzoekers in hun onderzoek voorbeeldmatig zien wat in de kunstwereld – en zeker in de beleidswereld – meer zou moeten gebeuren: niet uitgaan van je zelf, maar van de ander; oprecht geïnteresseerd zijn wat die ander beweegt; en daarbij te denken in hun termen in plaats van de jouwe.

Wim en Mieke: op naar het volgende boek!

Wim Burggraaf en Mieke Klaver. *Culturele praktijken. Schoonheid en betekenis achter de voordeur*. Amsterdam: SWP, 2019.

Andreas Reckwitz. *Die Erfindung der Kreativität. Zum Prozess gesellschaftlichen Ästhetisierung*. Berlin: Suhrkamp, 2012.

Hartmut Rosa. *Resonanz. Eine Soziologie der Weltbeziehung*. Berlin: Suhrkamp, 2016.